Autor : Dražen Cepić
Filozofski fakultet u Zagrebu
Filozofija/Sociologija
cepicdrazen@yahoo.com

UDK: 130.2 Heidegger, M.
130.2 Jünger, E.

ANTIMODERNIZAM U HEIDEGGERA I JÜNGERA

SAŽETAK

Tema ovog rada su antimodernistički segmenti Heideggerovog i Jüngerovog djela te povezanosti između njih. U analizi koristim Bourdieuovu metodu sociološkog čitanja filozofskih djela. To uključuje analizu tekstualne i izvan-tekstualne razine, pri čemu se nastoji ne favorizirati nijedno polje. Da bi se takva analiza mogla provesti, valja odbaciti jednostrano čitanje koje bi, s jedne strane filozofskom tekstu dalo apsolutnu autonomiju, ili s druge strane tu autonomiju potpuno reduciralo. U radu sam pokušao antimodernističke, konzervativne elemente promatrati odvojeno na razini teksta i na razini dnevno-političke situacije, te ih na kraju povezati. Za razliku od mnogih teoretičara po kojima je antimodernizam obilježje tek pojedinih faza u velikom opusu dvojice navedenih mislilaca, teza je ovog rada da je antimodernizam sadržan i u fazama stvaralaštva gdje to i nije toliko očito.

KLJUČNE RIJEČI

antimodernizam, Heidegger, Jünger, konzervativna revolucija

1. UVOD

Ovaj rad se bavi usporedbom djela dvaju izuzetno utjecajnih njemačkih mislioca 20. stoljeća, i to prvenstveno analizirajući konzervativne, desne i antimodernističke elemente u njihovom stvaralaštvu. Razlog usporedbe Heideggera i Jüngera može se svesti na očigledne historijske podatke, a to je utjecaj Jüngerova *Radnika* na Heideggera u 30-im godinama što će rezultirati time da Heidegger 1940. drži seminar o Jüngeru, dok će s druge strane Jünger uzvratiti naklonost pišući tekst za zbornik u čast Heideggerova 60. rođendana. No između djela dvojice autora postoji i više od puke biografske veze. Naime, velika podudarnost između, ne samo sličnosti samih stavova, već i sličnosti između percepcije tih stavova u stručnoj i laičkoj javnosti. Zajednička je karakteristika oba mislioca da komentatori njihovo političko djelovanje dijele na dvije faze između kojih stoji svojevrsni lom, uzrokovan razočaranošću nacizmom kao ostvarenjem *konzervativne revolucije* čiji su bili pristaše. No teza ovog rada jest da između dviju faza postoji jaka povezanost, i to povezanost koja ne ukazuje na svojevrsno "omekšavanje" političkih stavova, već suprotno. Naime, riječ je o tome da će se u ovom radu pokušati izbjeći sužavanje političkog polja po obrascu po kojem je Heidegger bio pristaša nacizma, a Jünger njemački general u 2. svjetskom ratu. Iako to jesu važni podaci u njihovoj političkoj biografiji, ovdje je prvenstveno zanimljiv konzervativizam u

samom njihovom djelu koji je tek utjecao na njihov politički angažman te je kao takav primaran u objašnjenju.[1] Prozaično je reći da je Heidegger bio blizak nacistima, i da tu onda započne i završi analiza njegovih političkih svjetonazora. Drugim riječima, ovdje se političko polje uzima u širem smislu, nastoji se spoznati načine na koji se njihov konzervativizam konstituirao, kako se potom manifestirao u njihovim filozofskim tekstovima, te na kraju rezultirao njihovim političkim angažmanom.

2. DVOJNO ČITANJE

Kroz povijest je filozofski tekst u određenom korpusu djela uživao povlasticu da ga se čita kao sveti tekst te je kao takav imao potpunu autonomiju. Po esencijalističkom stajalištu filozof bi bio tek instrument neke više instance pa je shodno tome filozofski tekst nastajao tako da bi kroz filozofa progovarao Bitak, Bog, Apsolutni Duh i sl. Drugim riječima, filozofski tekst je samim time što jest filozofski tekst očišćen od ljudskih, a time i pogrešivih elemenata. Prema tom bi stajalištu bilo apsurdno unutar filozofskog teksta tražiti npr. političke stavove autora budući da je autor tu nevažan. Jedino što je važno jest ono što je napisao. Pa čak i ako se spomenu neke biografske činjenice dotičnog filozofa, one se uzimaju potpuno odvojeno od njegovih spisa. Primjer za takvo postupanje može biti učestao prikaz Heideggerove filozofije, npr. kod Rortyja (1995): pored predstavljanja njegovih filozofskih stavova, Rorty spominje Heideggerovu umiješanost u nacistički pokret, no tvrdi da je taj angažman posve nepovezan s njegovim filozofskim stavovima, te da je jednostavno rezultat Heideggerovog lošeg karaktera. To štoviše figurira kao dokaz koliko osoba originalnog i otvorenog duha može biti ograničena i kratkovidna u privatnom životu.

Bourdieu za razliku od toga inzistira na *dvojnom čitanju*. U knjizi *Politička ontologija Martina Heideggera* on se žali da “ni najbeskompromisniji istraživači Heideggerovih mračnih kompromisa s nacizmom nisu zavirili u same tekstove ne bi li našli priznanja, indicije ili tragove političkog opredjeljenja autora” (Bourdieu, 1996:2), dok s druge strane stoje apologeti koji sam čin povezivanja diskusije o političkim preferencijama autora s diskusijama o tekstovima tog autora smatraju svetogrđem. Bourdieu smatra da “svaka adekvatna analiza mora usvojiti dvostruko odbijanje, odbacujući ne samo tvrdnje o apsolutnoj autonomiji filozofskog teksta s njezinim odbacivanjem vanjske referentnosti, već isto tako direktnu redukciju teksta na najopćenitije uvjete njegove proizvodnje”[2] (ibid.). Po Bourdieuu, moramo napustiti opoziciju između političkog čitanja i filozofskog čitanja, i poduzeti simultano političko i filozofsko *dvojno čitanje* tekstova koji su fundamentalno podvojeni njihovom referencom dvama društvenim prostorima, koji korespondiraju s dva mentalna prostora, ma koliko god to problematično bilo s obzirom na to da “ukoliko želimo izbjeći optužbu za naivnost, nužno moramo zaigrati filozofovu igru (...) i prihvatiti pretpostavke inherentne filozofskom polju i njegovoj povijesti” (ibid.:55); riječ je naime o tome da filozofski tekst samim svojim proizvođenjem nameće uvjete svoje percepcije. Pritom je očito da su elementi dvaju polja disperzirani

[1] To ne znači da ne postoji i obratna veza, tj. da njihovo političko iskustvo nije isto tako utjecalo na njihove tekstove

[2] Možda bi primjer takve redukcije teksta na politički kontekst njegovog nastanka mogao predstaviti jedan Žižekov odlomak: nakon što ispravno naglašava da “u hijerarhiji ‘velikih’ filozofskih sistema, politika čini tek posebno, ograničeno ontičko polje, podređeno vrhu hijerarhije, tj. određeno općim ustrojem kozmosa” (Žižek, 1976:34), iznosi tvrdnju da “na taj način ostaje ideološki zamračena odlučujuća (kurziv d.c.) uloga političkog nivoa za konstituisanje samog općenitog ontološkog ustroja cjeline ‘univerzuma’” (ibid.)

u jednom tekstu te je utoliko podjela na filozofsko i političko polje umjetna.

3. WEIMARSKA NJEMAČKA I KONZERVATIVNA REVOLUCIJA

Kao što smo pokušali pokazati u prethodnom poglavlju, za shvaćanje samog teksta, kako filozofskog tako i umjetničkog, nužno je znati u kakvom su okruženju nastajali. U slučaju Heideggera i Jüngera, kontekst koji ih definitivno određuje jest kontekst tadašnje poslijeratne Njemačke, tzv. Weimarske Njemačke i *konzervativne revolucije* koja se odvijala u tom okruženju. Weimarska republika je po Sloterdijku primjer neuspjelog prosvjetiteljstva: "predvodnici republikanskog prosvjetiteljstva" kao "dobronamjerna manjina zastupnika uma nasuprot gotovo nesavladivim protusnagama" (Sloterdijk, 1992:25) – mržnje prema inteligenciji, antidemokratskih i autoritarnih ideologija, nacionalizama itd. Kako Georg Gross piše u svojoj biografiji: "bijasmo poput jedrilica na vjetru, s bijelim, crnim ili crvenim jedrima. (...) Iz daljine svi su ti znakovi sličili jedni drugima" (cit. u Sloterdijk, 1990:406.). Sve u svemu, "gađenje nad politikom pripadalo je u najsnažnija psihopolitička strujanja onih godina. Od nje je posebno profitirala narodnjačka strana, koja se je preporučala manje kao 'stranka' nego kao 'pokret'" (ibid.:452). No osim ovih političkih prilika Weimarske republike koje su nedvojbeno utjecale na stvaranje *konzervativne revolucije* i cjelokupne klime važne za Heideggerov i Jüngerov razvitak, nedvojbeno značajan faktor je bilo i rađanje konzumerističkog društva i početak amerikanizacije njemačkog društva: "Zapad uči prve riječi američkog, među njima jednu koja za mnoge simbolizira njegovu propast: week-end" (ibid.:480). Javljaju se novi motivi povlačenja u dokolicu, vitalizam kraja tjedna i dašak seksualne revolucije.

Traumatično iskustvo dvadesetih godina u Njemačkoj izraženo je kako u lamentacijama o prevlasti masa, tako i ekspresionističkom slikarstvu, poeziji i filmu. Nije teško uvidjeti sličnosti između tako čestog motiva tadašnje filozofije o prevlasti tehnike, u čemu su značajno prisustvovali i Heideger i Jünger, i klasičnog filma Fritza Langa *Metropolis*. Spengler tada zahtjeva ukorijenjenje u domovinu, narod, prirodu, a naširoko se denuncira tiranija razuma koja rezultira anglosaksonskim pozitivizmom. Gadamer piše u svom Autoportretu: "Mi,koji bijasmo mladi,tražismo novu orijentaciju u dezorijentiranome svijetu" (Gadamer, 2002:15). "Dok su prirodne znanosti nastavljale uzlet (...), u svjetonazorsko uvjetovanim područjima književnosti i znanosti bijaše istinski doživljaj katastrofe koji se širio i poticao prekid sa starim tradicijama" (ibid.:16.). Uzori su nađeni u književnim i filozofskim mentorima (Kierkegaard, Dostojevski, Tolstoj, Nietzsche), "novom romantizmu" i povjesničarima drevnog germanskog naroda s njihovom glorifikacijom seoskog života, prirode (Klages, Schuler), wagnerovskim anti-semitskim krugovima, rasističkoj biologiji i psihologiji (Bourdieu, 1996:9). Tome valja pridodati i zahtjeve za praktičnim obrazovanjem i pritisak industrije[3] te teške uvjete rada sveučilišnih profesora, što je, po Bourdieuu, značajno pridonijelo lamentiranju o kraju civilizacije.

Dio dominantnog svjetonazora činilo je također gađenje prema sigurnosti, državi blagostanja i svim ostalim malograđanskim vrednotama. Jünger, čiji životni put jednako kao i njegovi stavovi izneseni u knjigama, opisuje to gađenje: "Ako smo jedanput

[3] Scheler, a posebice sam Heidegger reagiraju na to u mnogim svojim tekstovima; uostalom, Heideggerova glavna djelatnost za vrijeme nacizma je bila revolucija njemačkog visokog školstva, koja je imala rezultirati "preokretom cijelog njemačkog tubitka" (Heidegger)

živjeli punim životom, zauvijek smo zaštićeni od splina i dosade; sjećanje nas poput talismana štiti od nasrtaja vremena" (Jünger, 1996:166.). S jedne strane su se nalazile životinje usađene u svoj komfor, a s druge strane mala elita koja prihvaća skromnost i jednostavnost. "'Duhovna revolucija' koja je trebala 'revitalizirati' naciju bez revolucionaliziranja njene strukture, omogućila je ovim aktualnim ili potencijalnim *declasses* pomirenje njihove želje da zadrže privilegiran položaj u društvenom poretku s njihovim neprijateljstvom prema buržoaziji koja ih je isključila i gađenjem prema socijalističkoj revoluciji koja je prijetila svim vrijednostima koje su ih odvajale od proletarijata" (Bourdieu, 1996:26). Prema Bourdieuu, bio je to vapaj za reintegracijom u organski totalitet autarkičnog agrarnog društva, kao izraz straha što prijeti njihovoj budućnosti, bio to kapitalizam ili marksizam, materijalizam ili bezbožni racionalizam.

4. ANTIMODERNIZAM

Pojam antimodernizma kojim se ovdje služim, s njegovim osobinama i tipologijama, preuzimam iz Kravarove knjige *Antimodernizam*. Pokušat ću primijeniti te parametre na autore kojima se ovdje bavim. Za ovaj su tekst važnije sljedeće karakteristike antimodernizma: nedostatak epistemologijskog uporišta izvan moderne; iracionalizam, ali svjetonazorske vrste, tj. prvenstveno kao odraz pretjeranog modernog racionalizma; shvaćanje moderne kao monolitnog bloka, velikog transcendentalnog subjekta; naizmjeničnost pasivnih i aktivističkih elemenata; izrazito idealistična genealogija moderne; elitizam samih antimodernista izravno povezan s prijezirom, ili čak strahom od masa, koje bivaju shvaćene kao instrument moderne koji uništava tradicijsku, organsku zajednicu u kojoj "svatko zna gdje mu je mjesto"; ublažavajući utjecaj sudjelovanja u formalno-političkom životu na stavove antimodernista; redovita identifikacija moderne s nekim stereotipnim sinegdohičnim motivima poput tehnike, liberalne demokracije, tržišnog kapitalizma, već spominjanih masa itd. Što se historionomija tiče, čini se da i Jüngerova i Heideggerova djela pripadaju historionomiji pada dopunjenog usponom - *eshatonom*, no i ovo će pitanje biti ukratko prikazano.

5. ANTIMODERNISTIČKI ELEMENTI U HEIDEGGERA

Kako je vidljivo iz trećeg poglavlja, petnaest godina Weimarske republike bilo je iznimno burno razdoblje koje je pogodovalo nastanku *ressentimenta* naspram političkog *establishmenta*. Takvo pak razdoblje nereda, krize i kaosa, razdoblje u kojem prevladava težnja za "nepolitičnom politikom" (Safranski, 1994:271) čini iznimno plodno tlo za nastanak totalitarnih režima. Po Safranskom, Heidegger je mislio da je Hitler nadvladao stranačku politiku i da će Njemačka s njim doživjeti jedan dosada neviđeni uzlet (ibid.:274). Teza ovog rada jest da, ne samo da su Heidegger i Jünger, kao i mnoštvo njihovih sunarodnjaka, "nasjeli" na političku retoriku nacional-socijalista, ne samo da su zbog loših prilika u zemlji propustili vidjeti kamo nacistička politika smjera[4], već je težnja proklamiranim vrijednostima istog tog političkog režima duboko skrivena u samim djelima Heideggera i Jüngera. Drugim riječima, Heidegger

[4] Na pitanje jednog studenta 1960. godine koji pita Heideggera da mu objasni konflikt između njegove filozofije i njegovih prijašnjih političkih stavova, Heidegger odgovara kako je 1932. bila teška situacija, kako je sedam milijuna ljudi bilo nezaposleno, a to si sve "današnje generacije teško mogu predstaviti" (cit. u Safranski, 1994:269). Naravno, temeljna pogreška ovog dijaloga jest kriva pretpostavka da između Heideggerove filozofije i njegovih ranih političkih stajališta doista postoji konflikt, što student očito ne može vidjeti, a što Heidegger ne želi priznati.

nije klasificiran kao desni, konzervativni filozof zato što je svojevremeno bio blizak nacistima već je bio blizak nacistima zato što je konzervativizam bio inherentan njegovu fundamentalnom filozofskom *credu*. Stoga je Sloterdijk u pravu kada tvrdi da je Heidegger bio politički naivac samo ukoliko se pod tim misli samo na to da je u političkom djelovanju bio prefanatičan i nedovoljno pragmatičan; no ukoliko bi to imalo značiti i to da je Heidegger tobože samo htio jednu ekonomski sposobnu vladu koja će zaposliti tih sedam milijuna ljudi, dok ga je odjednom dočekao totalitarizam, onda definitivno ne. Ako se Heidegger igdje potpuno razišao s nacizmom, onda to nije bilo zato što bi nacizam bio preradikalan već zato što nije bio dovoljno radikalan. Heidegger je od tog pokreta očekivao razvrgnuće s modernom; dolazak nacista na vlast imalo je za njega biti svojevrsni *eshaton*. No Heideggerovo razočaranje proizlazi otuda što je nacizam pokazao, kao da je drugačije moglo biti, da ne može razvrgnuti s modernom, niti sa svim onim elementima moderne koji su tako često bili predmet kritike u Heideggerovim spisima: tehnikom, industrijom itd. Drugim riječima, dvojbeno je da li je Heidegger zaista samo politički sanjao, kako je on sam htio vjerovati, pa i samo filozofski sanjao, a politički se prevario, kako tvrdi Safranski, ili se možda s druge strane ni manje ni više nego filozofski prevario, misleći da se taj prekid s modernom doista može desiti.

Koji su to, dakle, antimodernistički elementi u njegovim djelima? Kao i većina utjecajnih mislilaca, Heidegger izaziva mnoge kontroverze pa o jednoj te istoj stvari dobiva dijametralno suprotne ocjene. S jedne se strane Heideggerov opus promatra monolitno, zamjerajući mu iste stvari, ponajčešće iracionalizam, za cjelokupno njegovo djelo bez da se uspijeva uvidjeti sve varijacije koje je razvio kroz više od pedeset godina filozofskog djelovanja.[5] S druge je strane Heideggerov opus uvriježeno promatrati u dva strogo podijeljena dijela, pri čemu je rani Heidegger znanstveni, racionalni Heidegger, kojemu se nipošto ne može imputirati antimodernizam. Namjera ovog rada je prema tome bila na neki način izbjeći obje zamke, s jedne strane monolitno gledanje na Heideggerov opus, a s druge neuviđanje kontinuiteta njegovog djelovanja. Bez namjere da se osporava očitu razliku između Heideggerove ranije i kasnije faze, čini se da je u tu podjelu, barem što se tiče teme ovog rada – antimodernizma - potrebno unijeti neke promjene. Naime, prema toj podjeli, rani Heidegger nije antimodernist, a *Bitak i vrijeme* piše skoro pa znanstveno, usustavljujući ga po dijelovima i poglavljima. Antimodernistički Heidegger je prema tome prije onaj koji govori polu-pjesničkim jezikom, te koji početak dekadencije zapadnog mišljenja vidi još u Platona. No teza je da je prije riječ o tome da Heidegger u kasnijoj fazi granicu moderne počinje smještati kronološki prije nego da tu granicu, što bi proizlazilo iz toga da antimodernistom postaje tek u kasnoj fazi, uopće uvodi. Taj rez u polju filozofskog vrlo je vjerojatno posljedica razočaranja u polju političkog jer je Heidegger shvatio da nikakav povratak na predmoderno stanje nije moguć te stoga, skoro pa fatalistički, počinje gledati na "zaborav bitka" kao nešto inherentno bitku. Historionomija se pri tom lomu mijenja iz modela *luka*, u model *pada*.[6] Bourdieu je u pravu kad tvrdi da "poznati okret (*Kehre*) nije radikalni raskid već samo krajnji proizvod evolucije"[7] (Bourdieu,

5 Primjer ovakvog gledišta je Eagleton po kojemu je za Heideggera "filozofija prije sveti ritual, nego sekularna analiza" (Eagleton, 1990:304).

6 Bilo bi doduše nepošteno reći da se Heidegger potpuno odriče vjere u spas: no bitna razlika je u tome što ta vjera postaje izrazito apstraktna i isto tako fatalistički obojena; paradigmatično mjesto za to nalazimo u spisu O tehnici gdje Heidegger na kraju citira Holderlinov stih "Ali gdje postoji opasnost, raste također ono spasonosno".

1996:99).

5.1 RANI HEIDEGGER[8]

S epistemologijskog aspekta *Bitka i vremena*, temeljna Heideggerova inovacija je u uvođenju *čuvstvovanja* i *razumijevanja* kao temeljnih modusa spoznavanja. Na prvi se pogled ti pojmovi mogu činiti kao siguran dokaz da je Heidegger zastranio u iracionalizam. Prema tome, njegovo distanciranje od kako "slijepog racionalizma" tako i "razrokog iracionalizma" čine se kao obična retorička smicalica. No Heideggerova namjera uvođenja tih pojmova jest svojevrsno nadilaženje dihotomije racionalno/iracionalno kao tekovine moderne, prije svega tehno-znanstvene civilizacije. Heidegger želi pokazati kako je diskurs iracionalnog stvoren diskursom racionalnog[9] te zaći iza te umjetne, povijesne dihotomije ne bi li spoznao "pravo" svjetlo. U skladu s tim, Heidegger uvodi pojam *destrukcije* tradicijskog mišljenja jer ovo samo nanosi slojeve na povijesne istine te ih tako čini nama nespoznatljivim, ili kako kaže Heidegger: "tradicija (...) najprije i najčešće čini ono što 'predaje' tako malo pristupačnim, da to, naprotiv, zakriva" (Heidegger, 1988:23); "maglovito razumijevanje bitka može, zatim, biti učinak naslijeđenih teorija i mnijenja o bitku, i to tako da pri tome te teorije ostaju skrivene" (ibid.:5). Stoga Heidegger tvrdi da "znanstveno istraživanje nije jedini i nije najbliži mogući način bitka tog bića" (ibid.: 12), već su "mogućnosti dokučivanja što ih ima spoznaja daleko prekratka dometa spram izvornog dokučivanja raspoloženja (ibid.: 153).

Koliko se god dakle takvi stavovi činili tipično iracionalističkima, Heideggerova je namjera, kad se distancira i od racionalizma i od iracionalizma, namjeravajući pronaći neki srednji put, u potpunosti legitimna. Kako objašnjava Taylor, moderni racionalizam je određen ontologiziranjem racionalnog postupka, pa je "ono što je prije bilo samo smatrano ispravnim postupkom racionalnog mišljenja pripisano samoj konstituciji uma, učinjeno samim dijelom njegove strukture" (Taylor, 1995:61). S prijelazom u modernu oprirodnio se jedan način mišljenja bitno karakterističan za znanstveno-tehničku civilizaciju, a Heidegger nastoji preispitati takvo oprirodnjeno zdravorazumsko gledište.

Derrida mu pritom postavlja pitanje na čemu on epistemologijski temelji taj svoj odmak od tradicionalne filozofije. Heideggera on optužuje da je "iskoračenje 'van filosofije' daleko teže pojmiti nego što to zamišljaju oni koji veruju da su ga davno učinili sa elegantnom lakoćom i koji su, uglavnom, porinuti u metafiziku do guše, u diskursu za koji tvrde da su ga se oslobodili"[10] (Derrida, 1990:140). Po Derridi se Heidegger, unatoč *pokušaju*, nije *uspio* distancirati od moderne. Upravo u tom pokušaju je sadržan antimodernizam. Budući da Heidegger ne uspijeva uvidjeti svu

[7] Iako se pritom sa Bourdieuom ne slažem oko naravi te evolucije, jer po njemu ona znači "kontinuirani progres ka apsolutnom iracionalizmu" (Bourdieu, 1990:99).

[8] Podjelu na *ranog* i *kasnog* Heideggera uzimamo kroz najjednostavniju shemu: kroz podjelu na fenomenološkog Heideggera prije *Bitka i vremena*, i Heideggera iz faze poslije pisanja tog djela.

[9] Tu se kasnije na njega nastavlja Foucault: po njemu se u našem društvu javlja i drugi princip isključivanja, ne više zabrana već podjela i isključivanje, prije svega protuslovljem razuma i ludila. Naime, "volja za znanjem koja se javlja u 16. i 17. stoljeću teži tome da na druge diskurse vrši pritisak i određena moć prisile" (Foucault, 1994:120) ; te shodno tome, racionalni diskurs počinje iracionalni diskurs, tj. 'luđake' zatvarati u posebne ustanove i primjenjivati na njih sebi svojstvene, racionalne metode istraživanja, čineći ih objektima znanosti, kao nove volje za znanjem. Stoga, kaže Foucault očito se nastavljajući na Heideggera, "problem nije u pravljenju podjela istinitog i lažnog, već da se historijski sagleda kako se proizvode učinci istine unutar diskursa koji po sebi nisu ni istiniti ni lažni" (ibid.:150).

[10] Slično tvrde Habermas: "Heidegger prekoračuje horizont filozofije svijesti samo da bi ostao u njezinoj sjeni"

raznolikost moderniteta, budući da cijelo to dijakronijski i sinkronijski složeno razdoblje reducira samo na znanstveno-tehničko rezoniranje, on namjerava svojevrsnim misaonim povratkom u prošlost pronaći "autentičnu" spoznaju. Međutim, kao što Derrida pokazuje, on pri toj operaciji ne može naći epistemologijsko uporište izvan moderne. Iako misli da svojom destrukcijom tradicijom nataloženog mišljenja izlazi iz omrznutog metafizičkog diskursa, pitanje je da li u toj namjeri uspijeva, ili je možda u njemu, kao i u modernom mišljenju općenito u stvari "porinut do grla".

Na kraju se čini da rani Heidegger odgovara većini kriterija prema kojima mjerimo antimodernizam, što međutim ne znači da odgovara i kriteriju iracionalizma.[11] Taj antimodernizam ne uključuje eksplicitno pozivanje na neko uređenje koje bi trebalo parirati modernističkom padu, tj. osiromašenju, zbog čega Kravar možda ne smatra ranog Heideggera antimodernistom. No on ipak počiva na pretpostavci predmoderne civilizacije kao neotuđenog protusvijeta, zbog čega se ranog Heideggera ipak može smatrati antimodernistom.

5.2 KASNI HEIDEGGER

Ne možemo se, dakle, složiti sa gledištem da između Heideggera iz fenomenološke faze i Heideggera iz faze poslije *Bitka i vremena,* što se tiče elemenata koje ovdje istražujemo, postoji značajni rez. Umjesto da u radovima iz druge faze tražimo početke antimodernizma, namjera će nam biti da uvidimo njegove modifikacije. One se prije svega sastoje u pomicanju praga dekadencije dalje u povijest. Iako bi se i u *Bitku i vremenu* dalo naći argumenata za tezu da Heidegger početak dekadencije vidi ne samo s početkom moderne i razvoja moderne znanosti, već i s padom grčke civilizacije, čini se da u toj fazi ipak moderna, razvoj znanosti, kapitalizam i javljanje liberalnih demokracija označavaju početak pada. No u *Izvoru umjetničkog djela* iz 1950. za Heideggera je prag znatno dublje u povijesti. Pa tako tvrdi da "prevođenje grčkih imena na latinski jezik nipošto nije nedužan događaj" (Heidegger, 1959:14), a bestemeljnost zapadnoga mišljenja počinje ovim prevođenjem. I ovdje se po Heideggeru "um (...) postavši *ratio*, racionalno izopačio" (ibid.:16), ali se taj događaj desio puno prije moderne: "Da se stvarnost stvari dade izreći osobito teško i rijetko, za to je navještena povijest njezina tumačenja nevarljiva potvrda. Ova se povijest poklapa sa sudbinom, shodno kojoj je zapadno mišljenje dosada uopće mislilo bitak bića"(ibid.:23). U *Prevladavanju metafizike* za Heideggera je propadanje istine posljedica dovršenja metafizike: "(...) i zbog sloma metafizikom prožetog svijeta i zbog pustošenja zemlje koje svoje korene ima u metafizici" (Heidegger, 1982:9). Ovdje je, osim što vidimo tipičnu historionomiju pada, budući da je jednom postojalo zlatno doba i otada traje to dovršavanje metafizike, zanimljiv još jedan moment koji smo istaknuli kao indikator antimodernizma: pustošenje zemlje kao posljedica tehnoznanosti ima svoje korijenje u metafizici, tj. uzroci istog su potpuno idealistički; "metafizika je jedina, a možda i neminovna kob Zapada i pretpostavka njegove planetarne dominacije" (ibid.:14). Heidegger nastavlja: "Propast se već dogodila. Posledice tog događaja su datosti i svetskoj istoriji našeg veka" (ibid.:9), a tehnika koju su mnogi antimodernisti znali identificirati sa uzrokom sve nevolje je samo "dovršena

(Habermas, 1986:133); i Althusser: "Ne izlazi se iz zatvorenog prostora postavljajući se u njegovu *puku izvanjskost;* sve dok to izvanjsko ili ta dubina ostaju *njegovo* izvanjsko i *njegova* dubina, oni i dalje pripadaju *tom krugu,* tom zatvorenom prostoru, kao njegovo ponavljanje u njegovoj drugotnosti" (Althusser, 1975:58).

[11] Osim ako pretpostavimo da Kravar pri operacionalizaciji pojma iracionalizma, kad napominje da iracionalizam shvaća prije svega kao onaj svjetonazorske vrste, tj. kao opreku pretjeranom modernom racionalizmu, tu ogradu shvaća dovoljno široko. No čak i tada bismo mogli govoriti o iracionalizmu tek uvjetno govoreći.

metafizika" (ibid.:18). Stoga Heidegger može zaključiti da su "tehnika kao najviša forma racionalne svijesti i odsutstvo razmišljanja (...) pripadaju jedno drugom: oni su jedno te isto"(ibid.:26).[12]

6. ANTIMODERNISTIČKI ELEMENTI U JÜNGERA

Slično kao u komentarima Heideggera, i Jüngerovo se političko djelovanje s jedne strane dijeli na dva dijela, između kojih stoji razočaranje nacističkom vladavinom. Dok Jünger 20-tih godina s oduševljenjem piše o ratu, i to iz prve ruke, kao visokoodlikovani vojnik iz 1. svjetskog rata, nakon čega na prijelazu između trećeg i četvrtog desetljeća 20. stoljeća kreće nešto ambicioznijim putem, pišući o *Radniku* i *Totalnoj mobilizaciji*, u *Mramornim liticama*, kao kritici nacizma, Jünger se prema tom tumačenju okreće za 180 stupnjeva. S druge strane se, dotle, između tih dviju faza stavlja znak jednakosti (usp. Kaiser, 1962). Kao i u poglavlju koje tematizira Heideggerov antimodernizam, osobno se ne slažem ni s jednim od ta dva pristupa.

Jüngerov životni put tijekom turbulentnih događanja 20-ih i 30-ih godina ipak se značajno razlikuje od Heideggerova: iako s Heideggerom 20-ih dijeli kritičku svijest *vis-a-vis* ne samo Weimarske republike, nego i parlamentarnog sustava i demokracije uopće, Jünger se nikad nije dao zavesti likovima iz političkog polusvijeta. Iako je s Heideggerom dijelio isto gađenje nad političkim prilikama, Jünger je bez daljnjeg u tim odlučujućim trenucima bio bistriji i trezveniji od Heideggera. No jasno je da to ne mijenja činjenicu da su obojica bili tvrdi antimodernisti i konzervativci. Razlika je samo u tome da se Jünger nije dao prevariti, i da je otpočetka znao da nikakav zbiljski preokret nije moguć sa snagama u koje je Heidegger vjerovao. Možda je razlog u tome što Jünger za razliku od Heideggera nije bio "salonski revolucionar", što čovjeka koji sa osamnaest godina bježi u legiju stranaca, koji se 1914. prijavljuje kao dobrovoljac u 1. svjetski rat gdje je 14 puta ranjen te iz kojeg izlazi kao jedan od najvećih ratnih junaka (1917. iz ruku Hindenburga prima najviše njemačko ratno odličje "Za hrabrost") nije tako lako mogao fascinirati nekakav austrijski kaplar i njegove ruke.[13] Nacisti 1933. Jüngeru nude članstvo u Akademiji umjetnosti i mjesto senatora, no Jünger odbija i jedno i drugo. Također, kad je udruga bivših boraca njegova puka isključila sve Židove, Jünger daje ostavku. Moglo bi se sad postaviti pitanje kako se ovakvog čovjeka, osvjedočenog protivnika anti-semitizma i barbarstva svake vrste, može ubrojiti među desne, konzervativne i antimodernističke autore, za koje se, u jednom svjetonazoru, automatski pretpostavlja da su nešto poput instrumenata nacističke propagande, dakle nešto kao umivena verzija samih

[12] Upravo ova značajka, tipična za antimodernistički diskurs, ta da uzroke pada smatra posve idealističkima, razlikuje Heideggera od frankfurtovaca. Iako bi se i kod Adorna mogli naći elementi bliski hajdegerovskoj "posljednjoj napuštenosti bića", kauzalna veza bi išla posve obrnutim tokom. Naime, dok bi kod Adorna to bilo posljedica užasa 2. svjetskog rata, kod Heideggera su "'svetski ratovi' i njihova 'totalnost' već posledice napuštenosti bića" (ibid.:31), i zato Adorno kritizira Heideggera da od "loše empirije pravi transcendenciju" (Adorno, 1978:161). Dok se kod Adorna tematiziranje čovjekova otuđenja temelji na čvrstoj marksističkoj, političko-ekonomskoj kritici, kod Heideggera je "iskorišćavanje svih materijala, uključujući i sirovinu zvanu 'čovjek' (...) određeno, na skriven način, potpunom prazninom u kojoj se nalazi bivstvujuće" (Heidegger, 1982:35). Takvu strategiju kritizira Bourdieu tvrdeći da "identificirajući ontološko otuđenje s temeljem svih otuđenja znači banalizirati i ujedno dematerijalizirati ekonomsko otuđenje" (Bourdieu, 1996:68).

[13] Jaspers je u svibnju 1933., u posljednjem prijeratnom razgovoru sa Heideggerom, svog prijatelja, koji je već očigledno ušao u fazu najfanatičnijeg obožavanja Hitlera, pitao kako će jedan tako neobrazovan čovjek spasiti Njemačku. Na to mu Heidegger odgovara: "Obrazovanje je posve nevažno...pogledajte samo te nevjerojatne ruke!" (usp. Safranski, 1994:274).

političara, sredstvo hegemonije. No, kako je napomenuto nekoliko puta, od takvog se gledišta koje područje političkog uzima suviše usko, treba distancirati. Naime, nema ništa kontradiktorno u tome da je netko istodobno bio oštri protivnik nacizma i tvrdi antimodernist, bez obzira na to što su primjerice Knut Hamsun ili Ezra Pound bili oboje. To dakako ne znači da su te dvije sfere, politike u užem, tj. dnevne politike, i širem smislu potpuno neovisni entiteti. No ipak ih valja razlikovati i svakoj od njih podariti relativnu autonomiju. Upravo zbog nerazlikovanja ovih elemenata Jünger biva nakon 2. svjetskog rata šikaniran tijekom procesa denacifikacije, unatoč tome što je on vjerojatno bio zadnji koji je trebao denacifikaciju. Jünger tako dobija petogodišnju zabranu publiciranja svojih djela i biva smješten na crnu listu.

No gdje bi se dakle u Jüngerovim tekstovima nalazila ta srodnost? Najprirodniji primjer za to bez daljnjeg bi bila djela iz ranije faze, ponajprije *Radnik*, knjiga o kojoj i sam Jünger kaže da predstavlja "točku na kojoj se pendularno kretanje moje misli ponajviše nagnulo ka kolektivističkom polu" (cit. u Cetinić-Petris, 1995:131). No kao i u analizi Heideggerovog antimodernizma i u ovom je slučaju teza da se antimodernistički elementi mogu naći i u drugim fazama njegova djelovanja.

6.1. RADNIK

Ovo se poglavlje bavi antimodernističkim elementima u Jüngerovu *Radniku* iz 1932. Jüngerov je antimodernizam u ovom slučaju sasvim osebujan: naime, za razliku od mnogih pisaca koji u tehnici, znanosti i industriji vide oličenje moderne koje zbog toga treba na neki način promijeniti i nadomjestiti, Jünger se nada novoj epohi u kojoj će ti elementi biti oslobođeni dosadašnjeg služenja kapitalističkim odnosima te demokraciji i liberalizmu kao njihovoj nadgradnji. Kompleksnost Jüngerove pozicije sastoji se u tome što u kritici kapitalizma prihvaća elemente iz dvaju svjetonazora suprotstavljenih kapitalizmu, ali i međusobno suprotstavljenih jedan drugom. Iako i desna (konzervativna, antimodernistička) i lijeva (socijalistička, marksistička) strana kritiziraju kapitalizam, jedna od razlika je, vrlo pojednostavljeno govoreći, u tome što marksisti uglavnom smatraju da će znanost i tehniku, trenutačno zapregnute u mehanizam kapitala, osloboditi i privesti služenju radničkoj klasi. Upravo uz pomoć znanosti i tehnike, kao fundamentima industrijalizacije, bit će moguće da iz *carstva nužnosti* prijeđemo u *carstvo slobode*.[14] Za razliku od toga, desna strana odbija na tehniku gledati kao na nešto neutralno.[15] Tehnika je zajedno s kapitalizmom čije je sredstvo upravo i uzrok sve nevolje te kao takva ne može biti rehabilitirana u nekom novom sistemu: "težište je antimodernističkog otpora tehnici u nastojanju da se dokaže njena ovisnost o ograničenjima i privacijama moderne kao transcendentalnog subjekta" (Kravar, 2004:133). Stoga je jedina nada u nekakvoj eshatološkoj, kvazi-religioznoj viziji da "tamo gdje postoji opasnost, raste i ono spasonosno" (Hölderlin).

Međutim, Jünger u *Radniku* odbija ovu vrstu antimodernističkog fatalizma. U njega, kao i u drugih pripadnika konzervativne revolucije, "javljaju se ustupci moderni, tj. spremnost da se neki rezultati građanske civilizacije (na primjer kapitalizam, imperijalistička politika, industrijska proizvodnja,

[14] Možda je indikativno da iznimku od tog objektivnog gledišta čine upravo pripadnici zagrebačke marksističke Praxis-filozofije (te njihovi nasljednici), koju odlikuje sinteza Marxa i Heideggera. Primjerice usp. Burger (1979) kao primjer supstancijalne kritike znanosti *kao takve*.

[15] "Najgore smo izloženi tehnici ako na nju gledamo kao na nešto neutralno, jer nas to čini slijepima za bit tehnike" (Heidegger, 1996:221).

tehnika) premisle te zadrže na snazi i u svjetovima onkraj moderne" (ibid.:118). Po Jüngeru je "upravo tehnika aspekt moderne civilizacije koji bi se mogao otkopčati od prisile neprekidna napretka te se prometnuti u temelj postojana predmoderna stanja" (ibid.:119). Po njemu je tehničkom svijetu svojstven "embrionalni karakter, koji teži posve određenu stanju zrelosti" (Jünger, 1981:172). U njoj se "naslućuje dokinuće dinamičkog i revolucionarnoga prostora statičkim i posve sređenim prostorom. Izvršava se, dakle, prijelaz i promjena u stalnost" (ibid.:178). Kao što je napomenuto u 3. poglavlju, Weimarska Njemačka je bila okružje stalnih sumnji u demokraciju i parlamentarni sistem što je na kraju i dovelo do toga da se rodila potreba za pokretom, a ne normalnom građanskom strankom te u krajnjim konzekvencama rezultiralo dolaskom na vlast nacional-socijalista – sigurno ne samo još jedne u nizu bezličnih stranaka. Jünger se u toj kritici demokracije posebno isticao: kako kaže na početku *Radnika*, "plan ove knjige je da obris (*Gestalt*) radnika napravi s onu stranu teorije, partija, predrasuda" (ibid.:9). Taj i takav radnik, unatoč tome što je "poput metala još ne potpuno očišćenog od drugih supstanci zaražen s građanskim vrijednostima" (ibid.: 17), u potpunoj je suprotstavljenosti spram građanskog društva, te nagovješćuje nadolazak nove epohe. Ali ta nadolazeća epoha nije tek još samo jedna povijesna epoha, već je karakterizira eshatološki karakter: "danas predosjećamo bogatiji, dublji, plodonosniji svijet" (ibid.:31). Stoga se "radnik mora pojaviti u novom obliku, tako da ne bude samo zrcalna obrnuta slika građanske svijesti, već jedna autentična samosvijest" (ibid.:32); naime, "radnik ne donosi samo još jednu novu društvenu moć i novi društveni sloj, nego nove povijesne obrise čovječanstva" (ibid.: 67).

6.2. NA MRAMORNIM LITICAMA

Slično kao u Heideggerovom distanciranju od nacizma, Jüngerov se roman *Na mramornim liticama* iz 1939. godine, unatoč tome što predstavlja žestoku kritiku nacizma, nipošto ne može smatrati promjenom smjera. Baš kao što se Heidegger distancira od režima ne zbog režimskog radikalnog antimodernizma, već zbog radikalnog modernizma, naime, zbog toga što nije ispunio obećanje raskida sa modernom, i Jünger u svojem romanu kritizira Hitlera ne zbog njegovog antimodernističkog ekstremizma, već kao tipičnu destruktivnu modernu pojavu. S obzirom na to, nije ni čudno da je knjiga shvaćena kao prijetnja: za režim koji je sebe prikazivao kao onaj koji uspostavlja iskonsko stanje, optužba da je samo još jedan tipični moderni režim bila je krajnje opasna te 1940. knjiga biva povučena iz prodaje.

Na početku romana, pripovjedač se s vremenske distance osvrće na sretna vremena, "kako su prošla unepovrat" (Jünger, 1995:5). Naime, tek u sjaju uspomena "shvatimo kakva je to sretna slučajnost za nas ljude kad živimo u svojim malim zajednicama, pod mirnim krovom, kad vodimo ugodne razgovore i uz ljubazni pozdrav ustajemo i liježemo na počinak" (ibid.). Pripovjedač opisuje doba blagostanja, idiličnog seoskog života u skladu s prirodom. U opreci s konzumerizmom koji je, kako smo već napomenuli, u Njemačkoj 1920-ih godina počeo uzimati maha, pripovjedač ovdje spominje "začudno buđenje koje bi nas istodobno razdragalo i ispunilo strahom" (ibid.:7) kad bi vidjeli "rog što ga je seljak na visokom kolcu zabio u zemlju svojeg vrta", "sovu žutih očiju" ili "padajući meteor" (ibid.). Naime, "kada smo zadovoljni, našim su osjetilima dostatni i najškrtiji darovi ovog svijeta" (ibid.:16).

Pripovjedač pritom naglašava koliko je to njemu, čovjeku iz civilizacije bilo čudno, za razliku od Lampuse, njegove punice, kojoj

je kao vještici sve to bilo posve normalno. Lampusa inače spada u red likova koji imaju funkciju pokazivanja neiskvarenosti neciviliziranog čovjeka, iako valja naglasiti da Jünger, za razliku od npr. Knuta Hamsuna, ne ide u njihovo jednostrano idealiziranje. Naime, pripovjedač se osim divljenja takvom načinu života (Lampusa, Belovar), s druge strane nastavlja diviti i Pateru Lamprosu i mladom knezu od Sunmyre kao primjerima erudicije i civilizirane plemenitosti. Ne radeći razliku između ljudi "brat Otho je za sve ljude mislio da pripadaju uređenom plemstvu ovog svijeta i da nam svaki od njih može dati ono najviše. (...) Ljudi su posude u kojima se nalaze čudesne stvari" (ibid.:19).

Unatoč tom pokušaju sinteze, može se reći da je cijela ta idila konstruirana između dvije opreke s tendencijom stalnog održavanja ravnoteže između dva pola. S jedne strane, pripovjedačevo stalno naglašavanje posla biologa i botaničara kojim se on i brat Otho bave karakteristično je za moderni, civilizirani pristup prirodi. U skladu s tim kaže se: "polazili smo od uzvišenog primjera Linneausa koji je s maršalskom palicom zakoračio u kaos životinjskog i biljnog svijeta" (ibid.:23); što odaje tipično modernističko ovladavanje prirodom. No s druge strane, stalno je prisutna tendencija naglašavanja koliko su seljaci bliži prirodi te koliko ju oni bolje poznaju, unatoč nedostatku formalnog znanstvenog obrazovanja. Jünger tako kaže: "Jednog jutra (...) osjetio sam kako se riječ otkida od pojave, kako puca poput strune na prenapregnutom luku. Ugledao sam djelić koprene koja zastire onaj svijet i od tog časa jezik me nije služio kao prije" (ibid.:22). Ambivalentnost tog odnosa ne dopušta nam da, kako se to često radi (usp. Kaiser, 1962), pojednostavljeno etiketiramo Jüngera kao zastupnika iracionalizma. Sve u svemu, ovaj "anti-nacistički capriccio" stoga se bez imalo kontradikcije može istovremeno promatrati i kao antimodernistički cappriccio, jer se u bitnom svodi na isto, iako povijesna epoha koja se ovdje idealizira definitivno nije, kao često kod antimodernista pa i samog Jüngera, neki pretpovijesni iskon, već upravo predmoderno stanje.

7. ZAKLJUČAK

Ovaj rad nije imao ambiciju komparativno dokazati međuutjecaje dvojice mislilaca, već samo prikazati elemente antimodernizma u njihovom djelu, te pokušati objasniti sličnosti između njihovih djela kao i sličnosti u njihovoj recepciji. Jünger na Heideggera utječe prije svega svojim *Radnikom*, djelu koje Heidegger citira u *Prevladavanju metafizike* iz 1936. godine, dok mu 1939/40. posvećuje čitav jedan privatni seminar, te ga naziva "kliničkim opisom europskog nihilizma" (cit. u Cetinić-Petris, 1995:131). Rat obojica provode u sličnoj poziciji, na hijerarhijski visokom mjestu u instituciji, Heidegger akademskoj, a Jünger vojnoj, kao časnik u Glavnom stožeru Vojnog zapovjedništva za Francusku u Parizu. No za obojicu se unatoč tome može reći da nisu bili pretjerani miljenici režima: Heidegger biva smatran fanatikom te se u reformi njemačkog visokog školstva sredinom desetljeća nije istakao, dok Jüngera spašava samo karizma velikog heroja 1. svjetskog rata. Kao što sam već napomenuo, ljubavi nije bilo niti s druge strane, budući da su i Heidegger i Jünger prezreli režim prokazavši ga kao tipičnog destruktivnog izdanka moderne. Obojica nakon rata doživljavaju istu sudbinu, zabranu javnog djelovanja i publiciranja što je vjerojatno utjecalo na njihovo zbližavanje. Tako Jünger prilikom Heideggerovog 60. rođendana (1950.) piše ogled *Prijelaz preko crte,* a pet godina kasnije Heidegger uzvraća istom mjerom za Jüngerov 60. rođendan tekstom *Prilog pitanja o bitku*. Heidegger i Jünger dijele dakle mnogo sličnih motiva, što djelomice proizlazi iz toga što su obojica proistekli iz slične društvene i intelektualne

sredine. I jedan i drugi pretendiraju na radikalno mišljenje, koje nadilazi povijesne dihotomije: idealizam/materijalizam, subjektivno/objektivno, racionalizam/iracionalizam i sl. Ta pretenzija se očituje i u potrebi za distanciranjem od "običnih" ljudi te rezultira eklatantnim elitizmom, bez obzira na proklamiranu težnju ka "svakodnevici" kao opreci prema omrznutoj akademskoj i intelektualnoj zajednici.[16]

U ovom sam radu pokušao ukazati na neke antimodernističke elemente u djelima Heideggera i Jüngera te na povezanosti između njih. No da bi se mogla provesti takva analiza, treba se prije toga odbaciti jednostrano čitanje koje ili filozofskom tekstu daje apsolutnu autonomiju ili tu autonomiju potpuno uništava. Osim toga, u radu sam pokušao antimodernističke, konzervativne elemente promatrati odvojeno na razini teksta i na razini dnevno-političke situacije, što naravno ne znači da te dvije razine ne mogu biti povezane. Međutim, ne promatramo Heideggera u ovom kontekstu- kontekstu antimodernističkih i konzervativnih autora- zato što je bio blizak nacistima, već je bio blizak nacistima zato što je konzervativizam i antimodernizam bio prisutan u njegovom djelu. Drugim riječima, u ovom se radu uzima tekstualna razina kao primarna. Tako je moguće da primjerice Jaspersa po tom pitanju možemo donekle izjednačiti s Heideggerom, iako je, što se tiče dnevno-političke situacije, Jaspers bio konzervativni liberal, daleko od Heideggerovog desnog ekstremizma. Ali ako zavirimo u sam tekst, u Jaspersa nalazimo tipični antimodernistički diskurs sa standardnim motivima ("vrtlog modernog života"; "međusobna su-proizvodnja tehnike i masa"; "niveliranje kao nenadoknadiv gubitak supstancije"; "gubitak zahvaćanja cjeline"). Isto tako, to nam omogućava uviđanje kontinuiteta između Heideggerove i Jüngerove, uvjetno govoreći, rane i kasne faze, neovisno o njihovom dnevno-političkom djelovanju. Tako uviđamo da Jüngerov roman *Na mramornim liticama* kao kritika aktualnog režima nipošto ne predstavlja autorov pomak iz antimodernističkog svjetonazora, već upravo suprotno – kritiku aktualnog režima iz antimodernističke pozicije radi nedovoljnog antimodernizma. ■

[16] Ne mogu se stoga složiti sa Sloterdijkom u tome da Heidegger "po svom centralnom misaonom učinku, čak ni tada ne bi bio čovjek desnice kada bi politički bio izgovorio i neodržljivije stvari. Jer on je svojim (...) kinizmom svrha, kao prvi razorio utopijsko-moralističke velike teorije 19. stoljeća" (Sloterdijk, 1992:214). Naime, po Sloterdijku Heidegger baveći se hermeneutikom svakodnevice "trivijalnost čini predmetom 'visoke' teorije. Već je to gesta koja neizbježno pothranjuje sumnje na kinizam u Heideggera" (ibid.:200). Inzistiranje na svakodnevici je, baš kao i upotreba "običnih" riječi, prije retorički trik no iskrena želja za razaranjem ciničkog diskursa "visoke" teorije, retorički trik koji kao jedinu želju ima zamijeniti vladajući cinički diskurs na poziciji, ali ne i na funkciji.

🕮 Literatura:

•Adorno, Theodor W. (1978) *Žargon autentičnosti*. Beograd: Nolit.
•Althusser, Louis (1975) “Od ‘Kapitala’ do Marxove filozofije” U: Althusser, Louis i Balibar, Etienne: *Kako čitati Kapital*. Zagreb: Izvori i tokovi.
•Bourdieu, Pierre (1996) *The Political Ontology of Martin Heidegger*. Cambridge: Polity Press.
•Burger, Hotimir (1979) *Filozofija tehnike*. Zagreb: Naprijed.
•Cetinić-Petris, Frano (1995) “Sto godina Ernsta Jüngera” U: Ernst Jünger: *Na mramornim liticama*. Split: Feral Tribune.
•Derrida, Jaques (1990) *Bela mitologija*. Novi Sad: Bratstvo-Jedinstvo.
•Eagleton, Terry (1990) *The Ideology of the Aesthetics*. Cambridge: Basil Blackwell.
•Foucault, Michel (1994) *Znanje i moć*. Zagreb: Globus.
•Gadamer, Hans-Georg (2002) *Čitanka*. Zagreb: Matica hrvatska.
•Habermas, Jurgen (1986) *Filozofski diskurs moderne: dvanaest predavanja*. Zagreb: Globus.
•Heidegger, Martin (1959) *O biti umjetnosti*. Zagreb: Mladost.
•Heidegger, Martin (1982) *Mišljenje i pevanje*. Beograd: Nolit.
•Heidegger, Martin (1985) *Bitak i vrijeme*. Zagreb: Naprijed.
•Heidegger, Martin (1996) *Kraj filozofije i zadaća mišljenja*. Zagreb: Naprijed.
•Jaspers, Karl (1998) *Duhovna situacija vremena*. Zagreb: Matica hrvatska.
•Jünger, Ernst (1972) “O kraju povijesnog razdoblja” U: Danilo Pejović (ur.): *Nova filozofija umjetnosti*. Zagreb: MH.
•Jünger, Ernst (1981) *Der Arbeiter. Herrschaft und Gestalt*. Stuttgart: Klett-Cotta.
•Jünger, Ernst (1995) *Na mramornim liticama*. Split: Feral Tribune.
•Jünger, Ernst (1996) “Hipopotam” U: *Republika*: časopis za književnost, br. 1-2.
•Kaiser, Helmut (1962) *Mythos, Rausch und Reaktion. Der Weg Gottfried Benns und Ernst Jüngers*. Berlin: Aufbau-Verlag.
•Kravar, Zoran (2004) *Antimodernizam*. Zagreb: AGM.
•Rorty, Richard (1995) *Kontingencija, ironija i solidarnost*. Zagreb: Naprijed.
•Safranski, Rudiger (1994) *Ein Meister aus Deutschland. Heidegger und seine Zeit*. Munchen/Wien: Carl Hanser Verlag.
•Sloterdijk, Peter (1992) *Kritika ciničnog uma*. Zagreb: Globus.
•Taylor, Charles (1995) *Philosophical Arguments*. Cambridge, Massachusetts: Harvard Universitiy Press.
•Žižek, Slavoj (1976) *Znak/označitelj/pismo. Prilog materijalističkoj teoriji označiteljske prakse*. Beograd: NIP Mladost.

ANTIMODERNISM IN CASE OF HEIDEGGER AND JÜNGER

SUMMARY:
This paper outlines antimodernistic segments of Heidegger and Jünger's work respectively as well as in their connections. In this analysis Bourdieu's method of sociological reading of philosophical texts is used. It includes both textual and extra-textual analysis, without giving preference to either. In order to achieve that, one should discard biased reading that would either give autonomy to philosophical texts or reduce that autonomy completely. I tried to observe the antimodern, conservative elements on the level of the text on the one hand and on the level of daily political situation on the other, and to connect them at the end. Contrary to many theorists who claim that antimodernism is a feature of only certain phases in the work of the above mentioned authors, this paper argues that elements of antimodern thought can be found even in phases where it is not that evident.

KEY WORDS
antimodernism, Heidegger, Jünger, conservative revolution